

De opmars van de cetti

Tekst: Berry Lucas

Foto Wikimedia

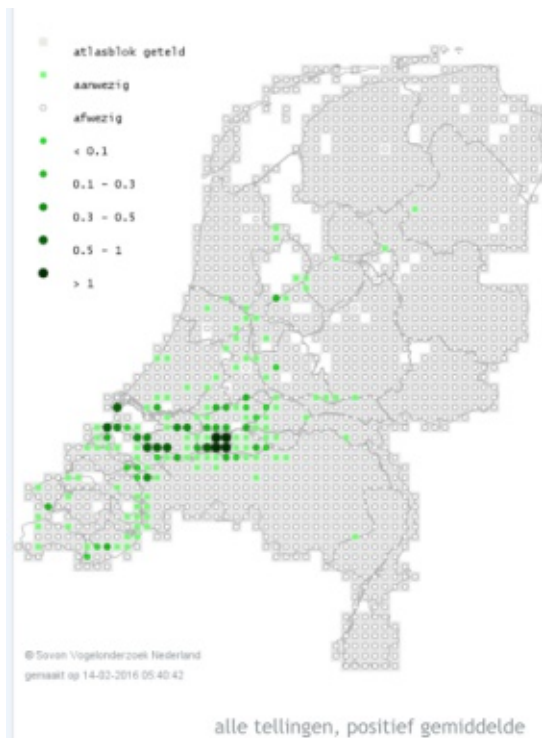
Dit klinkt als de titel van weer een nieuwe episode uit de StarWars-reeks van Lucasfilm Ltd. (nee, George is geen familie van me, wel heet een van mijn zonen Joris). We hebben het hier over de spectaculaire sprong voorwaarts die de Cetti's zanger - kortweg "cetti" (spreek uit tsjetti) in de wandelgangen - naar het werkgebied van de NVWC heeft gemaakt. Op meerdere plaatsen dook dit luidruchtige moerasvogeltje de afgelopen twee jaar plotseling op. Dat kwam overigens niet helemaal uit de lucht vallen...

Toen ik net begon als vogelaar hadden veel uitheemse soorten in mijn Petersons vogelgids nog iets magisch en ongenaakbaars; dat gold al helemaal voor soorten die als voorvoegsel de naam van een of andere beroemde natuurvorser hadden. Verlekkend keek je naar de plaatjes van deze voor jou vrijwel onbereikbare soorten: Bairds strandloper, Ross' meeuw, Wilsons stormvogeltje, Ruppells grasmus, Kuhls pijlstormvogel etc. Ook bijvoorbeeld de Cetti's zanger moest dan bijna wel in die categorie vallen, alleen weggelegd voor globetrotters, of als super twitch voor fanatieke soortenjagers (tot dat slag heb ik me overigens nooit verder ontwikkeld). Maar eigenlijk was de vogel met die exotische naam al binnen het bereik van de doorsnee-vogelaar. Want na de eerste ontdekking in Nederland in 1968 was de cetti vanuit zuidelijk Europa begin jaren zeventig stevig opgerukt naar onder meer de Biesbosch en andere plekken in zuidwest-Nederland; nota bene op fietsafstand van Culemborg lag een vooruitgeschoven post, in de befaamde Zouweboezem.

Zouwe-ontboezeming

Dus die fietsexcursie naar de Zouweboezem die ergens midden jaren zeventig werd georganiseerd door de

NVWC, daar moest ik bij zijn. Vol verwachting fietsten we op een mooie mei-dag met een groepje uitgelaten NVWC-jongeren onder leiding van Gerard van Zuylen over de dijk richting Ameide. Na een tocht van ongeveer een uur reden we naar beneden de Zederikkade op. De kolonie zwarte sterns die we zagen, leverde ons eerste onvergetelijke moment op. De dag kon eigenlijk al niet meer stuk. Op een gegeven moment riep Gerard: 'Ik hoor hem!'. We luisterden een tijdje aandachtig, maar het bleef stil. Gerard even later nog een keer: 'Ja, daar! Hij zingt weer, hoor je hem?' En hij wees naar een plek ergens in de rietkraag langs het water van de Oude Zederik. Ik hoorde en zag weer niets. Om mij heen reageerden mijn excursiegenoten opgetogen. Dat deed ik dan ook maar... al durfde ik niet toe te geven dat ik geen enkel teken van leven van de Cetti's zanger had geregistreerd. Met dat geheim heb ik nog jaren moeten leven. Daarom herinner ik me dit als de dag van gisteren. Hierbij dus mijn nederige bekentenis dat het vele jaren zou duren voordat ik de soort echt kon bijschrijven op mijn nationale levenslijst. En wie weet was ik de enige niet... Het aanschouwen van de purperreigerkolonie, jagende bruine kiekendieven en zingende snorren maakten toch nog veel goed die dag.

Getelde Cetti's zangers (broedvogels, voorlopige resultaten) uit Vogelatlas 2015 SOVON

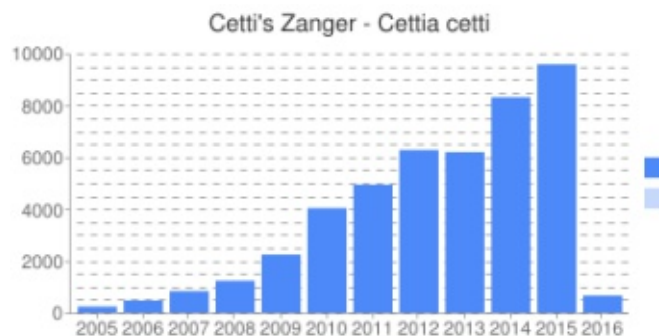
Biesbosch

De dappere Cetti's zanger hield in de Zouweboezem daarna nog maar kort stand. De kans om hem nog in de buurt te scoren, was voor mij voorlopig verkeken. Deze zuidelijke insecteneter is namelijk een standvogel die het hele jaar in hetzelfde gebied verblijft, en die het zwaar heeft in een strenge winter. Ook in de Biesbosch, het belangrijkste bolwerk van de soort in Nederland waar in 1978 nog vijftig zingende vogels waren geteld, zorgden strenge winterse perioden in 1978/1979 (nét geen Elfstedentocht) en in en rond 1985 en 1986 (Elfstedentocht!) dat de soort volledig verdween.

Zo nu en dan werd de Cetti's zanger tussentijds wel waargenomen in de Biesbosch. Vooral vanaf 2005 breidde de soort zich echter in rap tempo uit. In 2010 werden er al 314 territoria vastgesteld, een opzienbarende toename. De populatie Cetti's zangers bleef ook daarna tegen de verwachting in groeien. De beheerders van de Biesbosch stonden voor een raadsel: de koude winters rond 2010 leken de mediterrane vogels niet te deren. Daarentegen verdween de vogel wel op andere verspreide plekken. Blijkbaar voelt de Cetti's zanger zich op zijn gemak in het zoetwatergetijdengebied. Vorig jaar werden van deze zangvogel maar liefst 745 territoria gevonden. Ook daarbuiten, meestal op niet al te grote afstand, was inmiddels op een aantal nieuwe plekken zijn opvallende zang te horen. De Biesbosch is echter nog steeds het belangrijkste leefgebied in Nederland: naar schatting driekwart van de broedpopulatie bevindt zich in dit Nationaal Park. Tijdens een vaartocht door de Biesbosch kun je tegenwoordig niet meer ontkomen aan een ontmoeting met de Cetti's zanger.

Hink-stap-sprong naar Culemborg

Omdat in de Biesbosch de populatie sterk groeide, en het aantal waarnemingen in de Delta en ook noordelijker bij Almere en Amsterdam toenam, waren ook bij onze vogelwerkgroep de verwachtingen "hooggespannen". De expansie naar het noordoosten en oosten liet echter op zich wachten. Pas vanaf

Meldingen van Cetti's zanger in Nederland vanaf 2005, waarneming.nl.

2012 leek de populatie cetti's uit de Biesbosch te barsten en een definitieve sprong over de Merwede heen naar onze contreien. Al was het geen tsunami, volgens waarneming.nl ging het vanaf 2013 opeens wel snel: de soort kroop boven Gorinchem langs de Lingedijk omhoog naar ons toe. Jouke Altenburg hoorde tijdens zijn Vogelatlas-telling in april 2014 al een verdachte vogel bij Fort Asperen. Uiteindelijk, op 5 mei 2014, had Daniël Beuker de langverwachte primeur. In het natuurgebied Molenkade/De Waai tussen de Diefdijk en de A2 meldt hij een zingende Cetti's zanger: een nieuwe soort voor onze regio en een heuse sensatie voor vogelend Culemborg! Het werd meteen een *musthave* voor de Big Day die een paar dagen later gehouden werd.

De volgende melding in september dat jaar kwam uit de uiterwaard bij Everdingen (Ries van Griensven). En in september het jaar daarop kreeg ik zelf de eerste uitbundige serenade in de Baarsemwaard. Zowel uit het Molenkade-gebied als uit de Baarsemwaard bleven de waarnemingen vervolgens binnenstromen. Ook van de Steenwaard kwam een cetti-melding. In het jaar daarop werd er - alweer door Daniël - een zingend exemplaar aangetroffen in een grend langs de Holderweg.

Territoria

Bekend is dat de Cetti's zanger een flink territorium kan hebben van vele hectares. Het lijkt er ook op dat een vogel zich daarbinnen snel en ongezien kan verplaatsen. Mijn eigen ervaring is dat een cetti die het ene moment hier zit te zingen, zich even later een paar honderd meter verderop kan laten horen. Toch was er een sterk vermoeden dat er zowel bij de Molenkade/De Waai als in de Baarsemwaard op een gegeven moment gelijktijdig twee zingende vogels in de broedtijd aanwezig waren. Bij de langgerekte Baarsemwaard was dat een kwestie van sneller de dijk langs fietsen dan een cetti kan vliegen - ik moest namelijk de trein halen- en binnen een minuut twee mannetjes te horen aan de twee uiteinden van het terrein. (NB de zogeheten fusie-afstand bij broedvogelinventarisatie voor de soort is 300 meter). Dat zou dus betekenen dat we in 2015 minimaal 5 territoria rond Culemborg hadden! Dat wil overigens niet zeggen dat er ook sprake was van broedgevallen, want dit zouden volgens SOVON ongepaarde mannetjes kunnen zijn. Beweerd wordt bovendien dat jonge, vrijgezelle vogels al anderhalve maand nadat ze het nest verlaten hebben volop kunnen gaan zingen.

Explosief

De Cetti's zanger heeft de reputatie zich meer te laten horen dan te laten zien. Zijn aanwezigheid maakt hij meestal kenbaar door de harde, eruptieve zang onder in dichte oevervegetatie. Als ik mijn hond roep of fluit in de Baarsemwaard, is het in de regel niet deze die appelleert (een beagle hè), maar slaat soms wél de Cetti's zanger aan met een waar klankensalvo. Het is typisch gedrag van de zanger om geluiden uit de omgeving te overstemmen, zoals die van ronkende motorbootjes. (Deze vermelding is overigens niet bedoeld als tip voor de komende Big Day).

Het zeer kenmerkende geluid van de Cetti's zanger vergeet je nooit meer. Hij begint met één of twee explosieve noten, is dan even stil en rondt zijn liedje af met een reeks luide *tsjetsjoe*-klanken, die vaak wat in volume aflopen. Sommige mensen horen hierin zijn Latijnse naam *Cettia cetti*. Die naam is echter geen onomatopée (zoals die van grutto en tjiftjaf), maar is ontleend aan de naam van een Italiaanse natuuronderzoeker-wiskundigepriester uit de 18e eeuw, Francesco Cetti. Niet dat hij de Cetti's zanger ontdekt heeft als nieuwe soort: de Nederlandse onderzoeker Coenraad Jacob Temminck noemde, als eerbetoon aan Francesco Cetti, in 1820 de door hem beschreven vogel *Sylvia cetti*. Later werd dat *Cettia cetti*, waarmee ook een hele familie van zeven geslachten met tweeëndertig vogelsoorten (zoals de struikzangers) naar Cetti werd vernoemd, de *Cettiidae*. Zelf heb ik de cetti alleen nog maar heel kort vliegend kunnen oppikken in de kijker. Ik heb dus ook niet kunnen waarnemen dat het zangertje veel weg heeft van een forse winterkoning, met zijn opgerichte staart in zit en zijn roestbruine kleur.

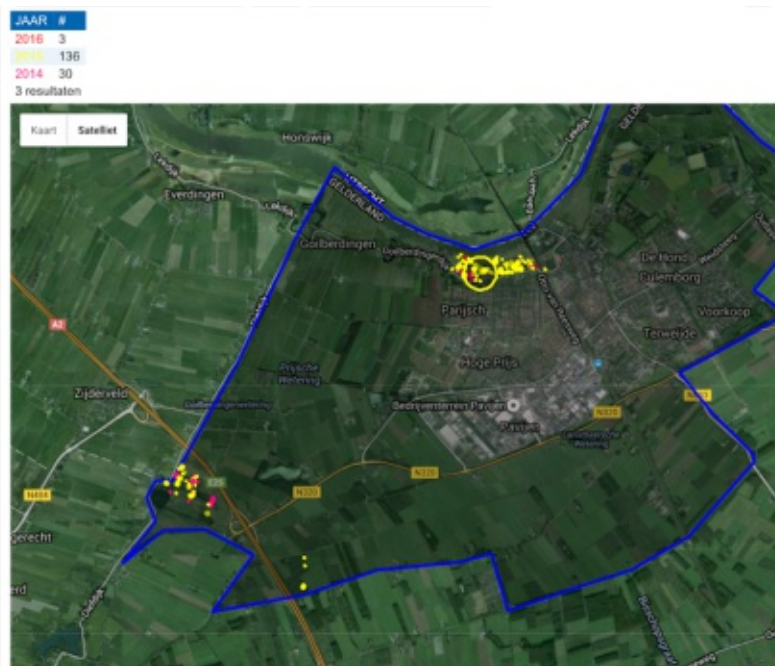
Leefgebied en behoud bij Culemborg

De bezette gebieden rond Culemborg voldoen aan het beschreven karakteristieke leefgebied van dit moerasvogeltje: een combinatie van dichte rietbegroeiing en ontoegankelijk wilgenstruweel in de buurt van water. Plekken waar je bijvoorbeeld ook de blauwborst aantreft. Laten dat nou juist de gebiedskenmerken van de Baarsemwaard zijn die onder druk staan, omdat Rijkswaterstaat

Boven: Kenmerkende habitat van Cetti's zanger in de Baarsemwaard, oktober 2015 met riet, ruigte en struweel.

Onder: Vegetatie is grotendeels verwijderd (november 2015), waardoor waarschijnlijk minder optimaal leefgebied voor de soort is ontstaan. Foto's auteur.

Stippenkaart van waarnemingen van Cetti's zanger in 2014, 2015 en 2016 binnen de gemeentegrens Culemborg. Bron waarneming.nl.

met de nieuwe Stroomlijnaanpak nogal steriele uiterwaarden voorschrijft met het oog op een goede hoogwaterdoorstroming. Inmiddels is daar al een groot deel van de ruige vegetatie en opgaande begroeiing verwijderd door de beheerder. Dat heeft gelukkig nog niet gezorgd voor het verdwijnen van de Cetti's zanger, want ook de afgelopen winter is de zang gelukkig weer gehoord in de rietrestanten. Maar wat was er gebeurd als we niet zo'n kwakkelwinter hadden gehad?

Een boswachter in de Biesbosch vertelt op YouTube hoe de Cetti's zanger gedurende weken van vorst en sneeuw toch kan overleven. De vogel leidt dan een beschut bestaan onder een dichte bedekking van plat liggend oud riet, hoge grassen en ruigtekruiden, waaronder een soort tunnelstelsel is ontstaan. Daar kan hij ook onder barre omstandigheden dicht aan de grond voedseldiertjes vinden. Bovendien zijn er aanwijzingen dat mede door de vroegere voorjaren het voedselaanbod in dit soort begroeiingen in de vorm van insecten groter is geworden.

Die vaststelling zou betekenen dat de soort in een strak gemaaide rivieruiterwaard zonder ruigte op lange termijn weinig kans maakt. Tenzij we geen historisch strenge winters meer krijgen - en met de klimaatverandering is dat niet ondenkbaar. In dat laatste geval zal de Cetti's zanger zeker met de opschuivende klimaatzones oprukken naar nog niet bezette gebieden in het noorden en oosten van het land. Maar als de vorst weer meedogenloos toeslaat kan het zo weer een hele tijd afgelopen zijn, tot de volgende invasiegolf vanuit het zuiden.

Bronnen

- Cetti's Zanger - sovon.nl/nl/soort/12200
- Cetti's zanger neemt explosief toe - naturetoday.com (14 juli 2009)
- Cetti's zanger - nwc.waarneming.nl/soort/view/237
- www.aviflevoland.nl/html/Cettis_Zanger.html
- De cetti's zanger; onbekend maakt onbemind - staatsbosbeheerbiesbosch.wordpress.com
- Cetti's Zanger (Cettia cetti) - soortenbank.nl
- Cetti's zanger in Biesbosch wint van koude winter - www.naturetoday.com (7 mei 2010)
- Francesco Cetti - wikipedia.org/wiki/Francesco_Cetti
- De spectaculaire opkomst van de Cetti's zanger in de Biesbosch - youtube.com (28 nov. 2010)